

ПОЕЗИЈА ДУШАНА ВАСИЉЕВА У НОВОМ ЧИТАЊУ И ПРИРЕЂИВАЊУ АКАДЕМКА ЈОВАНА ДЕЛИЋА¹

(Душан Васиљев, *Човек њева њосле райа*, Вулкан, Београд, 2004)

Многоструке су и тешко побољшане заслуге академика Јована Делића када је у питању тумачење српске књижевности. У оквиру његовог вишедеценијског рада, у низу појединачних студија и целовитих монографских публикација, назначена су важна истраживачка места и утабани путеви којима је кренула савремена српска наука о књижевности, пре свега историја књижевности и књижевна критика. Један део истраживачке праксе везан је и за проучавање песништва српске модерне и наговештаја поетичких смена у правцу протоавангарде, где се Делић бавио тумачењем песништва Милана Ракића, Јована Дучића, Алексе Шантића, Владислава Петковића Диса, Симе Пандуровића, Милутина Бојића, али и других књижевних стваралаца XX века. Као пример синтезе ових огледа настала је и важна капитална студија *О поезији и њојшци српске модерне* (Београд: Завод за уџбенике, 2008).

Посебно место у овим истраживањима заузима и проучавање песничког стваралаштва Душана Васиљева, ратника и песника који за време свог живота није објавио ниједну збирку песама и деценијама је важио за „песника без збирке”, а који је управо заслугом академика Делића то престао бити. Намера нам је да овде представимо избор поезије Душана Васиљева, насловљен према једној од његових најпознатијих песама, *Човек њева њосле райа* (Београд: Vulkan izdavaštvo, 2024), чије објављивање представља и чин обележавања стогодишњице смрти овог песника који је за време свог кратког живота (подсетимо се да је умро у 24. години) написао око триста песама, двадесетак новела, четири драме и оставио скицу за један роман.

Прва књига његове поезије објављена је 1932. године, под насловом *Изабране њесме*, у издању Српске књижевне задруге и са предговором Велимира Живојиновића. Од тог времена се до данас појавило неколико избора из песништва овог необичног песника. Марија Радић, уредница едиције *Трајкови* у издавачкој кући Vulkan izdavaštvo, посвећене класицима српске књижевности, одлучила се да ново издање поезије Душана Васиљева, буде урађено, како наводи у својој белешци на крају књиге, по угледу и на оно издање које је 1950. године приредио Живан Милисавац (Душан Васиљев, *Песме*, Нови Сад: Матица српска), али пре свега заснивајући се на књизи Душан Васиљев: *Човек њева њосле райа*, коју је за тадашњу издавачку кућу „Веселин Маслеша” 1982. године приредио Јован Делић. То издање песама Васиљева значајно је пре свега због приређивачеве намере, а потом и реализоване идеје, да се први пут објави целовита збирка ранопреминулог песника, под насло-

¹ Приказ је настао на основу усменог излагања приликом представљања најновијих студија академика Јована Делића, у оквиру књижевног разговора *Сажимање у њојшчком кругу српске књижевности 20. века: научни њоршрећ њроф. др Јована Делића, редовног члана САНУ*, одржаног 14. новембра 2024. године на Универзитету у Нишу, у организацији Центра за нараторолошке студије Универзитета у Нишу и Департмана за србистику Филозофског факултета Универзитета у Нишу.

вом *Облаци*, онако како је она сачувана у песниковој рукописној заоставштини у Народној библиотеци Србије. У тој заоставштини, како је већ Милисавац раније показао, а о Васиљеву исцрпно писао у књизи *Песник њораза: студија о Душану Васиљеву* (Нови Сад: Матица српска, 1952), нашле су се три свеске: једна без наслова, друга са насловом *Песме* и трећа са насловом *Облаци*. Управо ова трећа, имала је јасну циклусну организацију и структуралну концепцију, и била у потпуности припремљена за објављивање. Тако да је издање из 1982. године, иако је уредник Рајко Петров Ного желео да оно буде само издање школског типа попут лектире, било и прво издање целовите збирке *Облаци* уз, наравно, додатак осталих песама из рукописа.

Нова књига која је данас пред читаоцима, рађена је у великој мери према поменутом издању из 1982. године. Тако је осим организације песама, поновљен и Делићев предговор, уз додатак под насловом „Пост скриптум”, у којем се указује на пут настанка књиге из 1982. године, али и на још једну веома важну рану студију о поезији овог песника. Реч је о монографији *Облаци у души: њесништво Душана Васиљева* (Киkinда: Став, 1987), која према Делићевим речима представља „нешто најсистематичније и најцеловитије што је код нас написано о Душану Васиљеву” (59). Александар Јовановић ју је објавио као свој приређен магистарски рад (одбрањен 1976. године) и открио Васиљева као песника двоструког револта – једног који је усмерен против рата и другог усмереног против парнасо-симболистичке традиције и критичарских концепција Богдана Поповића, али и оног „тишег” Васиљева, који је умео и да на стилски другачији начин нијансира и обоји своје певање. Та ангажованост и поетичка освешћеност одредиле су Васиљева као песника усмереног ка размеђи модернистичког и потоњег авангардног песничког израза.

Задржаћемо се на неколиким важним детаљима из обимног Делићевог предговора, који инспирацију за наслов вуче из стиха *Горко сећање на Покољ у снове ми се уилеће* (песма „Траг буре”). Према речима академика, ови су стихови заштитни знак Васиљевљеве поезије. Будући да је човек у рату и после рата средишња тема његове лирике, песничко искуство и стваралаштво овог кикиндског песника Делић посматра на фону поезије с ратном тематиком, па и патриотске поезије, где је она директни и полемички одговор на оно како се о рату певало раније, али и у поезији песникових савременика, попут Алексе Шантића, те паралела са овим мостарским песником и отвара сâм предговор. Васиљев се одмах профилише као песник побуне, али не само у антиратном смислу, већ и поменуте поетичко-програмске побуне, више емоционалне него рационалне. То двоструко побуњеништво маркира промене песничког сензибилитета и зато Делић истиче да српска поезија не познаје песника са тако снажним и разорним осећањем греха и узалудног кајања, те да су самоунижење, самооптуживање и аутоагресија доминанте његовог песничког искуства. Човек је за Васиљева крив што је учесник у покољу и то код њега изазива аутоагресивни психички механизам. Осећање греха се тако јавља као новина у патриотској и ратничкој (ратној, антиратној) поезији. Међутим, Делић страствени обрачун са Богом у који ступа песнички субјект Васиљевљеве поезије не види као „очајнички атеизам”, како је то раније приметио Радомир Константиновић, већ као антитеизам, будући да је целокупно људско искуство које Васиљев пева проистекло

из осећања греха, јер је човек у рату постао монструм. Ђаво је дожанство рата и отуда и позив Сину да устане против принципа Оца. Њему паралелно је увођење принципа Мајке као метафоре жељеног спаса, али и неоствареног идеала.

У поезији Душана Васиљева, Делић ће уочити и места која су директни извори међуратне и поратне социјалне поезије, али ће говорити и о принципима изградње симбола, те о бојама и о снажној визуелној имажинацији, као и о везама са експресионистичком, футуристичком и космистичком лириком, нарочито са Крлежиним, а много више са стваралаштвом Милоша Црњанског. Делић такође скреће пажњу на то да је потребно бити обазрив и избегавати генералне закључке, јер је Васиљев песник неуједначеног рукописа и променљивих уверења о инспирацији и ритму, док притом указује и на формални план његовог песништва, као и на прихватање форми слободног стиха и песама у прози.

Ова књига, објављена поводом обележавања стогодишњице песникове пре-ране смрти, враћа стваралаштво Душана Васиљева поновном читалачком суду. Научном заслугом академика Делића, Васиљев је престао бити песник без збирке, а његово стваралаштво је на адекватан начин контекстуализовано, како у поетичким парадигмама времена у којем је стварао, тако и у домену патриотске и (анти) ратне лирике уопште, с могућношћу отварања бројних нових истраживачких подручја и перспектива.

Јелена С. Младеновић²

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за србистику

<https://orcid.org/0000-0001-7845-9346>

² jelena.mladenovic@filfak.ni.ac.rs